

datables de períodes més recents. Es per això que hem preferit no incloure'ls en aquesta anàlisi de conjunt.

Podrien pertanyer a aquest grup: el **Turó Gironella** (10.1), **Turó de l'Infern** (12.11), **Turó d'en Dori** (14.31), **Vessant Sud de Can Tunyi** (14.34), **Turó del Castellar** (18.4), **Puig Pedrós** (19.4), **Can Niella** (22.3).

INTERPRETACIO DE LES DADES

D'aquest conjunt de jaciments que tenim documentats de l'ibèric ple, alguns més ben documentats que altres, podem extreure'n algunes informacions interessants, especialment per poder contrastar-les posteriorment amb els canvis que com veurem s'aniran produint en època romana.

- Pel que fa als *oppida*, hem de dir que s'observen notables diferències entre aquests tipus d'assentaments. Hi ha algun cas, com Puig Castell, on la superfície del poblat és molt reduïda, i sembla que cal parlar sobretot de recinte fortificat. Burriac, en canvi, sembla ja per la seva gran envergadura un centre de primer ordre, preeminent respecte dels altres. Turó del Vent, en una tercera categoria, té un paper subsidiari, com a possible lloc d'emmagatzematge fortificat, obert tant al Vallès com al Maresme. La seva possible relació amb Burriac, tant per la seva situació orogràfica (a l'inici de la riera d'Argentona, i amb la porta oberta vers Burriac), com per la seva paral·lela seqüència cronològica fins a finals del s. III a.C., ja ha estat plantejada en altres ocasions (per exemple a PUJOL 1991).

Pel que fa als altres *oppida*, és difícil establir la seva aportació respecte al conjunt del poblament. Montpalau sembla també un centre de gran magnitud, però no en coneixem prou dades com per afirmar-ho. Cadira del Bisbe i Turó Gros de Cèl·lecs són poblats de notable envergadura, però no sembla que puguin jugar un paper preeminent com ho fa Burriac. Més aviat caldria considerar-los supeditats a aquest centre en un esquema de relacions polítiques³. En tot cas, però, són afirmacions encara difícilment contrastables donat el coneixement que en tenim de les seves estructures. Els estudis més interessants efectuats sobre les relacions espaials i de dependència establertes entre diferents nuclis ibèrics⁴ parteixen de la base que la dimensió del poblat (a tots els nivells, espai al i també a nivell de riquesa en la cultura material), i la seva posició respecte

³ El paper central de Burriac és sempre destacat en els darrers estudis del poblament ibèric a la comarca: SANMARTI 1986, PREVOSTI-SANMARTI-SANTACANA en premsa p.85, PUJOL 1991.

⁴ Per exemple BURILLO 1980, BURILLO 1982, BURILLO 1991, o els treballs de A. Ruiz i M. Molinos (per exemple RUIZ 1987).

el territori, permeten efectuar una gradació del més important, o preeminent, al menys important. Si seguim aquest raonament, que en principi sembla correcte, sobretot si treballem amb una base arqueològica tan pobre com la nostre, el centre principal del territori seria Burriac, i els altres li estarien supeditats, sense que pugui descartar-se però l'establiment de xarxes de dependència o relació també entre els centres de segon i tercer ordre. En el cas de l'Alt Maresme, caldria conèixer molt millor les estructures de Montpalau per poder pensar en un centre de primer ordre alternatiu.

- En tot els casos del nostre territori la ubicació dels *oppida* està clarament relacionada amb la possibilitat de control d'un punt estratègic (si bé alguns punts són més estratègics que altres). Així per exemple Cadira del Bisbe controla, en primer lloc, la fèrtil vall de Premià, i en segon lloc el pas de la ruta que des de la zona de la plana puja cap a la Serra de Sant Mateu (via de pas interessant vers el Vallès). El Turó Gros de Celles controla el pas des de la vall d'Orrius i Vilassar vers el Vallès, i domina també aquesta plana. Turó del Vent controla el pas del Corredor, així com la mateixa plana pre-litoral. Torre dels Encantats ocupa una posició estratègica, tancant la plana de Mataró pel Nord, i dominant una bona franja costera (Turó de Montgat faria el mateix per l'altre costat de Plana, si bé a Montgat no s'han documentat restes de muralla). Puig Castell tanca i domina el pas que remuntant la riera de Vallalta accedeix vers l'interior de la comarca, en una zona on la muntanya arriba directament al mar, barrant l'entrada. Finalment, Burriac i Montpalau són dos punts privilegiats que dominen des de la seva alçada una àmplia zona al seu davant, la costa, i també al seu darrera, les valls interiors del Maresme.

- Una part de l'hàbitat dispers que es localitza en aquest moment està en alguns casos probablement relacionat amb motius defensius o de control de punts estratègics (Muntanya de Montalt, Turó de Montgat, Turó Cabanyes, Coll de Lorita). També alguns assentaments estan relacionats amb l'*oppidum* de Burriac, ocupant àrees fora del perímetre enmurallat, en llocs elevats, i que hem de considerar dependències o nuclis fora muralles estretament lligats al poblat (assentaments d'Agell de Dalt-Creu Abella, Montcabrer).

- També podem constatar com ja en època ibèrica plena hi ha ocupació de la part baixa de les vessants. No existeix tan sols un poblament enturonat, que evidentment és molt important, sinó que ja s'ocupen les parts més baixes del pendent.

Els hàbitats de plana o vessant que coneixem estan ubicats sobretot a la zona de petits turons o promontoris més pròxima a la línia de costa, però que encara no podem considerar propiament plana. Per exemple La Serreta-Can Teixidor, El Jaciment ibèric del Morell, Can Jordi, Can Llinàs, ocupen la zona de vessant, però no el darrer esglaó, la plana propiament dita, sinó el darrer replà per sobre

d'aquesta plana (el mateix passa amb els jaciments que podrien ser d'aquest moment: Sot del Camp, Ca la Madrona, Vil.ladels Caputxins, Can Balençó). Aquesta ubicació ens fa pensar en un tipus de producció agrícola que aprofita els avantatges del cultiu en els replans elevats i parts altes de les valls (per exemple la vall de Cabrera o Cabriils), sense haver d'efectuar la tasca més complexa d'explotació de territoris més propers a la costa, afectats per la presència en algunes zones de terres poc aptes per cultius cerealístics, o per l'instabilitat dels sols per l'acció de torrentades i altres agents erosius.

L'existència d'aquests jaciments suposa la instal·lació d'una part de la població dels oppida en llocs més propers a les seves explotacions agrícoles, possiblement lligat a un increment en les zones posades en cultiu. Es tractaria del nucli de la Serreta-Can Teixidor, Can Llinàs, el Veral de Vallmora, el Turó de Dos Pins, Can Borràs, La Barceloneta, Ca'n Jordi, jaciment ibèric del Morrell, Ca'l Bisbe, El Roser-Mujal, i potser Sot del Camp i Caputxins.

- Tan sols els jaciments relacionats amb els forns ocupen les cotes més baixes del territori, prop de les rieres i dels dipòsits d'argiles vermelles que hi ha a la comarca, i prop també de les vies fluvials i marítimes que devien facilitar el seu comerç i exportació (Can Vilà, Forns de Sta. Cecília, Camí de Vista Alegre).

- La presència abundant de camps de sitges ens permet suposar que bona part de la producció agrícola d'aquest moment devia estar dedicada a la producció cerealística⁵, sense descartar altres produccions susceptibles de ser enmagatzemades en sitges (com determinats tipus de lleguminoses)⁶. Els agrupaments de sitges, precisament, seran un fenomen característic d'aquest moment. No seran, però, simples conjunts d'enmagatzematge, sinó que el volum tan alt d'enmagatzematge que permeten (en alguns casos tan evident com el del Turó del Vent (19.5)) ens porten a pensar en uns indrets escollits per a enmagatzemar l'excedent amb una possible finalitat posterior (bé la seva protecció comunitària, bé el seu control en poques mans).

Es destacable com una part important d'aquestes sitges apareix en conjunts amplis entorn a Burriac (Can Bartomeu, Can Miralles, Can Grandia), fora de la seva àrea

⁵ J. Miró ha fet un breu estat de la qüestió respecte l'estudi d'aquesta producció cerealística, que ell considera majoritària a partir del s. IV a.C. (MIRO 1983-84 p. 157-181).

⁶ Tot i que darrerament sembla que es troben indicis d'una producció vinícola indígena d'època ibèrica plena (LOPEZ 1989 p. 112, PY 1992), sempre, però, a un nivell productiu inferior al d'èpoques anteriors. També així opina D. Peacock, que considera que era ví el que s'exportava en les àmfores ibèriques de la costa Catalana (PEACOCK 1986), opinió totalment oposada a la de MIRO 1983-84.

enmurallada, mentre que en la major part dels altres poblats s'han trobat sitges d'aquesta cronologia, però en el seu interior (Cadira del Bisbe, Torre dels Encantats, Turó del Vent). També hi ha exemples de sitges propers a altres tipus d'assentaments (Ca'n Jordi prop d'un forn, Can Teixidor prop la Serreta).

- Finalment, aquest conjunt de jaciments de l'ibèric ple ens documenten un últim element: la producció terrissaire de la comarca era ja molt activa en època ibèrica plena. Es tracta dels jaciments de Can Vilà, Camí de Vista Alegre-Forn de Sta. Cecília, i Can Jordi. Els forns estan situats a prop de rieres importants (la de Premià, Riera de Sant Simó, i probablement la de Sant Vicenç de Montalt), ja prop de la costa. Aquests forns, si bé fins feia poc s'havien considerat d'època ibèrica final (PUJOL 1991 p.25), sembla que les darreres intervencions han demostrat que es tracta ja de forns amb uns nivells inicials com a mínim de s. III a.C.. Aquest forn tenen una producció majoritària: l'àmfora ibèrica de boca plana. La troballa del conjunt de Vista Alegre, amb un gran abocador d'un centre terrissaire on no sols es produeix, sinó que també s'enmagatzema i probablement es redistribueixen les importacions, ens testimonia l'existència d'un comerç centralitzat entorn pocs punts, d'un gran volum d'intercanvi, però molt probablement controlat per poques mans. En aquest sentit és difícil no intentar establir una relació entre els grans camps de sitges centralitzats entorn pocs punts (Turó del Vent, àrea entorn Burriac, dins Cadira del Bisbe i dins Torre dels Encantats), els *oppida*, i l'existència d'uns forns, o potser seria millor dir centres terrissaires, ubicats prop d'aquestes àrees.

Concretament trobem un d'aquests forns a la Riera de Premià, riera que comunica directament el poblat de Cadira del Bisbe -on es coneixen un conjunt de sitges d'aquest moment- amb el forn de Can Vilà, i des d'aquí amb el mar. La riera de St. Simó queda lluny de Burriac, però no hi ha cap nucli prop d'aquest conjunt de centres terrissaires (Vista Alegre-Sta. Cecília, sens dubte el centre terrissaire més gran dels tres) que pugui explicar la seva gran producció en aquest moment, si no és el nucli central de Burriac (a més, la comunicació Burriac-St. Simó podia ser ràpida a través del Camí dels Contrabandistes, probable camí d'arrel ibèrica (CLARIANA 1990)).

Finalment la Torre dels Encantats, situada al costat de la riera de St. Vicenç de Montalt, queda ben a prop del jaciment de Can Jordi (un camp de sitges proper al poblat i proper al forn, doncs en elles s'hi abocaren els seus rebutjos).

- Com a últim punt a destacar pel que fa al període de l'ibèric ple, val la pena recollir també un fet que s'ha constatat en diversos jaciments: el control de l'aigua pel món ibèric en aquest moment és ja notable. Em refereixo per un costat al control i enmagatzematge que ha quedat constatat en les cisternes de Burriac i Turó del Vent (aquesta amb un canal per recollir l'aigua de la pluja, i un

sistema de filtratge previ a l'enmagatzematge) i en les canalitzacions i cisternes del nucli del Turó dels dos Pins. Per altra banda, però, aquest control de l'aigua també ens ve testimoniats indirectament per la ubicació dels forns de l'ibèric ple prop de zones de riera, zones on podia obtenir-se l'argila necessària i l'aigua per efectuar els processos de decantació del fang, etc.. Aquesta ubicació prop les rieres ens mostra com aquests fluxes naturals d'aigua, sovint considerats incontrolables, començaren ja a ser dominats en època ibèrica plena, un fet que anirem trobant constatat també en època ibèrica final i en època romana⁷.

Finalment, i per acabar aquesta breu visió de la situació del món ibèric al Maresme poc abans de l'arribada del món romà, cal destacar un fet posat de relleu per les darreres intervencions arqueològiques: la cultura material del món ibèric al s. III a.C. és una cultura material molt influenciada pel món púnic. En els abocadors de Vista Alegre (14.5) (CODEX 1992e), datables clarament en el s. III a.C. per les importacions, el predomini dels materials arribats de l'àrea púnica és aclaparadora. Tret d'alguna producció fina (Taller Petites Estampetes), i d'alguna àmfora Greco-Itàlica, el reste del volum de productes importats (especialment a nivell amfòric, el veritable producte comercial) correspon en la seva quasi totalitat a productes púnics⁸. En resum, podem dir que durant el s. III a.C. el món indígena ibèric està comerciant sobretot amb el món púnic, i deu ser envers ells que es dirigeix bona part de la seva producció, o almenys una part significativa. Sembla també clar que hi deuen haver contactes estrets amb l'àrea emporitana, però és amb els comerciants itàlics amb qui sembla que existeix menys relació.

Precisament aquesta dada ens testimonia com els canvis que començarem a trobar a partir de finals del s. III a.C. foren de gran envergadura.

⁷ Aquest és un indicati important del grau de control i explotació del territori per part d'una societat, i tot que avui per avui en tenim poques dades, esperem que a partir de pròximes investigacions ho podrem conèixer millor.

⁸ Precisament aquest és també un bon indicati cronològic per establir quins jaciments o nivells pertanyen a aquest moment de l'ibèric ple.

2.3.3 - L'INICI DEL CANVI: EL FINAL DEL S. III a.C. I LA PRIMERA MEITAT DEL S. II a.C. (Mapes nº 17a i 17b).

Ja des de fa anys, ha estat constatat que aquest moment que s'inicia a finals del s. III a.C., i que historicament és possible relacionar amb tots els successos relacionats amb l'arribada de la segona guerra púnica a Hispania, fou un moment de canvi fort a la societat ibèrica. Aquest fet també l'hem documentat als jaciments ibèrics del Maresme. Aquí, però, també hem constatat una dada ja no tan posada de relleu en altres territoris: l'època de canvis que s'inicia a finals del s. III a.C. no té lloc només en un període breu de temps, sinó que aquest moment tan sols marca l'inici d'una sèrie de canvis que s'aniran produint al llarg de la primera meitat del s. II a.C., i que el que s'havia considerat sovint com un fenomen de finals de s. III a.C. en realitat es perllonga al llarg d'un bon període en el segle següent.

Es per això que hem intentat reflexar aquests canvis diferenciats en dos apartats, un on recollim les transformacions de finals s. III inici s. II a.C., i un segon on recollim els de la meitat de s. II a.C.. Tot i que sovint és complicat diferenciar els uns dels altres, nosaltres ho hem intentat.

Analitzem aquests canvis de finals de s. III a.C. inicis del s. II a.C. rapidament.

2.3.3.1 - EL FINAL DEL S. III a.C. I ELS INICIS DEL S. II a.C.

- ELS OPPIDA:

* A la **Cadira del Bisbe** (7.2) sabem que en un moment entorn finals del s. III o inicis dels. II a.C. (més aviat aquesta segona datació) es construeix una nova muralla, possiblement situada sobre un fossar defensiu més antic (M.MIRO 1991). El nivell anterior a la construcció de la muralla presenta un possible fragment informe d'àmfora Greco-Itàlica. El nivell posterior a la construcció de la muralla presenta alguns fragments de Campaniana A (F. Morel 1312), fragments informes d'àmfora potser Greco-Itàlica, algun fragment d'imbrex i no hi ha ibèrica pintada (M.MIRO 1988). Cal pensar doncs que la muralla s'erigeix en un moment on el món romà ja ha arribat aquí.

També a finals de s. III a.C. inicis del s. II a.C. es data l'amortització d'un conjunt de sis sitges que devien funcionar en època ibèrica plena (s'hi trobà ceràmica àtica de vernís negre, Proto-Campanianes, i Campaniana A).

* Al **Turó Gros de Cèllecs** (11.1) a finals de s. III a.C., inicis del s. II a.C. s'efectua una gran remodelació de les estructures de l'ibèric ple. Es construeix un recinte fortificat a la part superior del turó, sobre estrats del s. IV a.C. (concretament un paviment -indici d'una reducció del perímetre habitat-), consistent en un conjunt d'habitacions disposades radialment adossades per darrera a la muralla.

Aquesta remodelació, coetànea a la construcció de la muralla, ha estat datada per l'excavació del primer estrat posterior a la muralla, on s'ha trobat com a material més modern 1 fragment de Campaniana A i àmfora Greco-itàlica.

En aquest moment, doncs, el poblat sofreix un gran canvi: remodelació urbanística total, amb reducció del perímetre habitat i erecció d'una muralla.

* Al **Turó del Vent** (19.5) a finals de s. III inicis de s. II a.C. es produeixen nombrosos canvis. Per començar s'amortitza el nombrós grup de sitges d'època ibèrica plena, amb material de finals de s. III a.C. on apareixen alguns fragments de Campaniana A antiga. Coincidint amb aquest amortització de sitges s'amortitza també la gran cisterna interior, i finalment s'amortitzen les poderoses estructures de la muralla d'època ibèrica plena. Cronològicament aquest moment es data entre finals del s. III a.C., inicis s. II a.C..

* A la **Torre dels Encantats** (20.3) sabem que a finals del s. III a.C. inicis del II a.C. s'amortitzen algunes sitges que estaven en funcionament de l'ibèric ple. No sabem en quin moment es construí la muralla, que no ha estat possible datar fins al moment.

* Al **Puig Castell** (25.2) no coneixem canvis produïts a finals del s. III a.C. inicis del s. II a.C. Val a dir, però, que tampoc es coneix la data de construcció de la seva muralla, amb una disposició radial de les habitacions englobades per la muralla semblant a la fase de finals del s. III a.C. del Turó Gros de Cèlles.

* A **Burriac** (12.1) i a **Montpalau** (27.1) no tenim cap indici que ens permeti suposar canvis en aquest moment. A Burriac la potència de les reformes de segona meitat de s. II a.C. han eliminat a les àrees excavades possibles traces de reformes o canvis anteriors. De fet els nivells de s. III a.C. i inicis del II a.C. a Burriac pràcticament es descobreixen completament. El mateix podem dir de Montpalau. De tota manera la troballa de materials d'aquest moment en contextes arqueològics posteriors permet establir la continuïtat d'ocupació als dos indrets.

- PETITS HABITATS ENTORNATS.

* Al **Turó de Montgat** (1.1) no tenim tampoc estructures d'aquest moment cronològic. En aquest cas, però, tampoc tenim material ceràmic que pugui correspondre inequívocament a aquesta cronologia (com podrien ser peces Proto-Campanianes del Taller de Roses o Campaniana A antiga). L'últim material que tenim ben datat és una peça del Taller de les Petites Estampetes, de 1ª meitat de s. III a.C., i la següent peça és ja una Campaniana A F. Lamb 36. Si bé hi ha algun material d'una cronologia intermitja (de nou un fragment de vora d'àmfora Greco-itàlica, i un peu de Campaniana A, F. Morel 212) aquesta cronologia no és del tot segura (l'àmfora Greco-Itàlica també apareix a Empúries en

contextes de tercer quart de s. II a.C., on es substituïda per la Dressel 1 (AQUILUE ET ALII 1984 vol. II p. 33)).

* A **La Serreta-Can Teixidor** (4.2 i 3.5), pel que fa als materials de superfície del turó, no ens permeten assegurar la continuïtat o no de l'ocupació.

* El **Montcabrer** (12.10) sembla que segueix freqüentat en aquest moment, donada la pervivença posterior.

* Al **Roser-Mujal** (26.2) teniem documentat un estrat amb material de l'ibèric ple al sector del Mujal. En canvi no trobem materials d'aquest moment en les restes d'estructures ibèriques excavades a l'àrea del Roser, que tenen una cronologia inicial de mitjans de s. II a.C.

- PETITS HABITATS DE PLANA O VESSANT.

* Al jaciment del **Veral de Vallmora** (5.1) sembla que no es localitzaren materials de 1ª meitat de s. II a.C., apareixent o peces del Taller de Roses, o ja de 2ª meitat de s. II a.C.

* A l'**Hàbitat del Turó dels Dos Pins** (12.4) no trobem cap indicatiu de canvi en aquest moment, si bé a la segona meitat de s. III a.C., una mica abans d'aquest moment, si que s'hi produïren modificacions, amb l'eixamplament d'una a dues habitacions del nucli, i la construcció d'una canalització de la cisterna.

* A **Can Borràs** (12.7) sembla que tampoc ara s'observen canvis, que, com a Turó de Dos Pins, més aviat es produïran a la primera meitat del s. II a.C.

* A **La Barceloneta** (12.26) ha aparegut una paret ibèrica i ceràmica comuna ibèrica, i potser va ser abandonada en aquest moment, doncs no s'hi han trobat importacions. En tot cas, aquest raonament es basa sobretot en la suposició d'un comportament paral·lelitzable al de l'Hàbitat de Dos Pins i de Can Borràs.

* A **Can Llinàs** (4.5) trobem materials d'aquest moment de finals de s. III inicis del II a.C. en una sitja posterior.

* Al jaciment **Ibèric de St. Pere** (15.4) ha estat trobat en superfície un conjunt de material amb ceràmica comuna ibèrica, vora d'àmfora Greco-Itàlica, un pivot d'àmfora Apul·la, i antigament es trobà en aquest punt una moneda de Pírrus, el que indica una cronologia possible de finals de s. III a.C. i una pervivença fins a mitjans o segona meitat de s. II a.C.. No es coneix la troballa de tègula romana.

* Al **Jaciment Ibèric del Morrell** (15.2) havíem documentat un conjunt homogeni de material ibèric amb importacions majoritàries púniques, i algun fragment informe d'àmfora Itàlica. Aquest contexte sembla més aviat d'aquest moment de

finals s. III inicis s. II a.C., sense gaire més continuïtat. No s'hi trobà tègula romana.

Jaciments dubtosos. Els jaciments que tenien nivells de l'ibèric ple dubtosos, presenten una evolució similar:

* A **Ca la Madrona** (14.8) després d'haver constatat la presència d'algun material de s. III a.C. no trobem més material fins finals del s. II a.C.

* A **Can Balençó** (13.17), on s'hi havien trobat materials residuals de s. III a.C. i anteriors, no es documenten peces datables inequívocament d'aquest període. No serà fins la segona meitat del s. II a.C. quan trobarem les estructures corresponents a un llogarret indígena.

* A **Torre Llauder** (14.35) no hi ha materials d'aquest moment, després d'alguns fragments de Petites Estampetes ja només trobem peces de finals de s. II a.C.

* A **Sot del Camp** (16.2) trobem materials de finals de s. III inicis s. II a.C. (l'últim material podria ser un fragment de possible Proto-Campaniana del Taller de Nikion-Iwn, que abarcaria aquest moment cronològic, sense produccions posteriors però). Fins mitjans de s. II a.C. ja no hi trobarem nous materials.

* Els jaciments del **Poblat a 200 m. del Cementiri** (10.7) i de la **Vil·la dels Caputxins** (14.17), que no tenien importacions d'època ibèrica plena, no presenten tampoc materials d'aquest moment. Sembla que tampoc a **Iluro** hi ha materials clars d'aquest període.

- CAMPS DE SITGES O SITGES.

* A **Can Teixidor** (3.5) els materials que amortitzen les sitges presenten materials d'aquest moment, si bé van poder continuar utilitzades encara algun temps més.

* A **Can Modolell I- Can Miralles** (12.8) s'amortitzen algunes sitges en aquest moment de finals s. III inicis II a.C., si bé algunes segueixen utilitzant-se i no és per tant el final d'aquest nucli d'enmagatzament.

* El camp de sitges de **Can Bartomeu** (12.6) amortitza el seu conjunt de 18 sitges de l'ibèric ple a finals de s. III a.C., i ja no en trobarem de noves fins la segona meitat del s. II a.C.

* A **Can Grandia** (12.5) sols s'ha trobat com a material de s. III a.C. un fragment de Proto-Campaniana Lamb. 27a. El rest de material és ja de segona meitat de s. II a.C., el que fa pensar que en aquest moment el camp de sitges fou deixat d'utilitzar (com passaria amb el camp veí de Can Bartomeu).

* A **Ca'l Bisbe** (22.2) trobem una sitja amortitzada amb un fragment de Proto-Campaniana de s. III a.C., el que ens permet pensar que pot incloure's en aquest conjunt.

* A **Can Jordi** (16.10) tenim documentada l'amortització de com a mínim dues sitges a finals de s. III a.C. inicis s. II a.C., amb presència en l'amortització de Proto-Campaniana i àmfora Itàlica informe en una, i àmfora Cartaginesa en l'altre.

- NECROPOLIS.

* A **Can Rodón de l'Hort** (12.2) la necròpolis segueix utilitzant-se com a lloc d'enterrament en aquest moment, perdurant encara més enllà.

* A la **Necròpolis de Dos Pins** (12.3) en canvi, sembla que a principis de s. II a.C. ja deixa d'emprar-se aquesta necròpolis (s'hi troben productes de la Campaniana A F. Lamb. 23, 45, 34 i 26, en les últimes tombes).

- ELS FORNS.

* A l'abocador de **Can Vilà** (7.1) els materials de l'estrat inferior (abocador de forn ibèric propiament dit) daten de s. III a.C., i la manca d'importacions no permet afinar molt la cronologia. En tot cas a partir d'aquest moment ja no tenim documentat cap més abocament d'un forn propiament dit, sinó que s'aboquen en aquest punt materials d'un nucli proper que probablement havia funcionat des d'època ibèrica plena. Entre aquests materials posteriors s'hi troba alguna peça del Taller de Roses, àmfora Greco-Itàlica i abundant material ibèric final (s. II -I a.C.). En tot cas el que sembla clar és que probablement a finals de s. III a.C., aproximadament, l'abocador de Can Vilà deixà d'utilitzar-se (si bé tenim documentada una producció posterior d'àmfora ibèrica almenys a la segona meitat de s. II a.C., però ja amb un volum inferior). Aquest fenomen es repeteix en els altres forns.

* A l'abocador excavat a **Camí de Vista Alegre** (14.5) en el nivell inferior s'excavà un abocador d'àmfora ibèrica que deixa d'utilitzar-se a finals de s. III inicis s. II a.C. (entre el material importat púnic majoritari hi apareix algun fragment escàs de Greco-Itàlica). Posteriorment, ja en època Alt-Imperial, també s'aboca en aquest punt les restes d'un assentament proper que presenta com a material més antic Campanianes A de segona meitat de s. II a.C., amb gran quantitat d'àmfora ibèrica. Sembla que hi ha un *hiatus* entre el final d'un abocament, i l'inici d'un assentament proper on hi abunda l'àmfora ibèrica.

* Als **Forns de Sta. Cecilia** (14.6), proper a Vista Alegre, s'ha excavat un abocador d'àmfora ibèrica que presenta com única peça importada un fragment de Greco-Itàlica, i ha estat datat per tant a finals de s. III inicis de s. II a.C. Posteriorment no hi tenim cap producció documentada fins el

s. I a.C., si bé en jaciments propers sembla documentar-se una continuïtat (**Can Bada**, nº 14.9) com a mínim a partir de mitjans de s. II a.C.

* A l'abocador de **Can Jordi** (16.10), es reomple com ja hem vist un parell de sitges amb material de producció ibèrica de finals de s. III inicis s.II a.C.. El següent abocament de productes de forn que s'hi efectua és ja de mitjans-tercer quart de s. II a.C.

Aquests quatre abocadors, testimonis com a mínim de la producció de tres forns, semblen tenir un comportament molt paral·lel. A finals de s. III a.C. s'aturen els abocaments que es realitzaven en un punt concret i es reprenen només mig segle després. El problema, però, és que aquests abocaments no es fan en el mateix lloc, sinó en un indret proper, i no sabem tampoc amb seguretat si la producció que es testimonia mig segle després correspon a un abocador propiament dit. En tot cas, però, hem de concloure que el fenomen tan semblant que trobem en els quatre abocadors ens indica que a finals del s. III a.C., inicis del II a.C., hi ha un moment de canvi en la producció d'aquests forns. No sabem si s'aturen, però en tot cas si es tracta només d'un canvi de lloc d'abocament, el fet que sigui simultani en els quatre punts indica alguns tipus de fenomen general. El cas que podria diferir és el de **Can Jordi**, doncs l'amortització de sitges pot respondre a un fenomen independent. La coincidència cronològica i de restes materials amb els altres abocadors, però, permet suposar un comportament similar¹.

- ALTRES JACIMENTS.

En aquest període de finals de s. III inicis de s.II a.C. hem de situar probablement el final d'alguns assentaments que hem considerat de l'ibèric ple, però en els quals no s'ha trobat importacions de ceràmica Campaniana. Si bé hem de reconèixer que l'absència de materials en jaciments que sols es coneixen molt parcialment (on bé per notícies antigues, o bé per recollides superficials, etc..) són indicis molt febles, cal dir que aquesta és l'única manera de tenir en compte la informació que ens proporcionen. Es tracta en aquest cas dels jaciments de **Ca l'Estrany** (9.2), **Agell de Dalt-Creu de l'Abella** (12.22 i 12.23), **Can Cabot** (13.18), **Turó Cabanyes** (14.32), **Coll de Lorita** (15.8), **Muntanya de Montalt** (16.7), **Can Deri** (20.6).

¹ Aquest fenomen ha estat en part confirmat per les dades obtingudes al jaciment de Lattes (França), on a partir de mitjans de s. III a.C. es detecta una caiguda important de la importació d'àmfora ibèrica de la Costa Catalana, que continua a un nivell ínfim durant la 1ª meitat de s. II a.C., per recuperar-se a partir de mitjans de s. II a.C. (PY 1990b p. 344-345). Si bé és una dada allunyada en l'espai, i que no implica amb seguretat les produccions del Maresme, creiem que és interessant destacar-la.

INTERPRETACIO DE LES DADES ARQUEOLOGIQUES

Sempre hi ha un perill en la nostra interpretació de dades arqueològiques: hem de ser conscients que fixem cronologies a partir d'uns materials que hem considerat fòsils directors, elements cronològicament fiables. Aquest és un procediment correcte, però sobretot és efectiu quan coneixem contextes arqueològics ben definits, amb un volum de materials prou alt i complexe com per ser significatiu. La datació a partir de poques peces (sobretot si sempre són d'un mateix tipus, per exemple la Campaniana A), és perillosa. S'acaben delimitant "calaixos de sastre" on acaben caient totes les datacions (nosaltres també ho fem així), i s'acaben concentrant fets diacrònics en un mateix plà històric. Es en aquest sentit, com ja hem indicat en l'introducció, el que estem intentant és identificar períodes més amplis, on sigui més senzill identificar els canvis produïts a nivell històric, sense por de caure en la identificació de moments massa puntuals. Doncs bé, un d'aquests moments que ha acabat essent un "calaix de sastre" de les cronologies, que potser hem fet massa puntual, ha estat el moment de finals de s. III inicis s. II a.C.. És evident que en aquest moment hi ha una sèrie de canvis profunds al Maresme (i a bona part de la costa mediterrànea d'Hispania), però potser aquests fets s'han espaiat en el temps més enllà del que inicialment es considerava.

Cal dir també que els materials que ens daten aquest moment no són d'una cronologia ben exacte. En general aquest moment suposa la pervivència de produccions Proto-Campanianes (especialment de segona meitat de s. III a.C. - per exemple del Taller de Roses, Nikio-Iwn, etc.-), però també l'arribada de nous productes Itàlics, en especial l'àmfora Greco-Itàlica i les primeres produccions de Campaniana A antiga, que és ara quan comencen a arribar de forma important. En aquest marge cronològic entre uns i altres productes es situen els fenòmens que hem identificat en aquest període.

Tot i la informació tan fragmentària que tenim, crec que l'evolució que mostren els jaciments més ben excavats i coneguts permeten elaborar algunes reflexions ben interessants respecte al període que hem definit entre finals del s. III a.C. i inicis s. II a.C. Analitzem-ho seguidament.

- Els *oppida* en aquest moment sofreixen canvis importants, si bé cap d'ells és abandonat. Dels *oppida* de **Burriac** i **Montpalau** malauradament no en sabem res, però es probable que també hi hagi canvis (a Burriac s'han identificat remocions en els paraments de la muralla que potser en algun cas poden datar d'aquest moment (si bé ara com ara és una dada totalment hipotètica)). En canvi, com ja hem vist, a **Cadira del Bisbe** és ara quan es data arqueològicament la construcció de la muralla sobre un fossar anterior, el

mateix que passa **Turó Gros de Cèllecs**, si bé en aquest segon cas la construcció de la muralla també implica una reducció de l'àrea ocupada i una reorganització complerta del poblat.

L'emmurallament d'aquests poblats suposa que probablement en aquest moment tots els poblats importants de l'àrea estaven emmurallats (**Burriac, Montpalau, Turó del Vent, Cadira del Bisbe, Turó Gros, Puig Castell, Torre dels Encantats**), el que cal posar en relació amb el període d'inestabilitat viscut en aquest moment a tota la franja Oriental d'Hispania. Hi ha un fet, però, que ha de ser destacat i que no és comú a tots els oppida de la zona: la muralla de **Turó del Vent** que està en funcionament en aquest moment es amortitzada molt poc temps després, i es substituïda per una de més precària que engloba una àrea inferior. És l'únic cas de muralla dels oppida de la zona que s'amortitza en aquest moment, i se n'ha de construir una altra de posterior (el que indica probablement que la necessitat de defensa era també necessària en un moment on teòricament ja està pacificat el territori). Aquesta amortització de la muralla a finals de s. III inicis s. II a.C. pot ser l'únic cas clar a tota la comarca de fet violent o traumàtic produït arrel d'un període de conflictes.

També a **Cadira del Bisbe** i **Torre dels Encantats** sabem que en aquest moment foren amortitzades un conjunt de sitges (6 a un, i algunes a l'altre), indicatiu probablement d'un trencament en la cadena de producció, emmagatzament i comercialització/consum dels seus excedents agrícoles. També a **Turó del Vent** en aquest moment s'amortitza el gran conjunt de sitges de l'ibèric ple (al igual que la seva gran cisterna). En aquest darrer poblat, però, aquest fet es produeix coetanemament també a l'amortització de la muralla.

- Pel que fa als hàbitats aïllats, cal destacar en primer lloc els camps de sitges. Al igual que les sitges de dins els poblats, també a finals de s. III inicis de s. II a.C. s'amortitzen una quantitat important de sitges en diversos jaciments. No és, però, una amortització de totes les sitges. Sembla que potser només en el cas de **Can Bartomeu** s'amortitzen totes les sitges. A **Can Modolell I, Can Jordi** i **Can Teixidor** algunes sitges continuen essent utilitzades i s'amortitzaran posteriorment. També a **Ca'l Bisbe**, si bé sols s'ha excavat una sitja (que s'amortitza probablement en aquest moment de finals s. III a.C.), el material trobat en superfície a l'ara de les sitges destruïdes (amb abundant àmfora Itàlica informe) permet pensar que almenys durant uns anys seguiren funcionant. Per tant, si bé és cert que el moment de finals de s. III a.C. inicis s. II a.C. ha comportat un moment generalitzat d'amortització de sitges (també dins alguns poblats), altres continuen en funcionament, i per tant no es tracta d'un abandonament total d'aquests camps d'emmagatzematge.

- Un altre fet que pot ser significatiu, però que a hores d'ara té encara un caràcter bastant hipotètic, és la constatació d'un fenomen d'abandonament total o parcial de determinats centres a finals del s. III a.C., i la seva

posterior reocupació a partir de mitjans de s. II a.C.. Aquesta hipòtesi reposa en el fet que són nombrosos els jaciments on coneixem materials de l'ibèric ple bastant ben datats en els quals tenim constatats nivells posteriors, de segona meitat de s. II a.C., però en canvi on no tenim documentades estructures al llarg de finals de s. III a.C. i sobretot de la primera meitat de s. II a.C., ni molts materials datables en aquest moment. Aquest fenomen el trobem representat a alguns assentaments enturonats (**Turó de Montgat, El Roser-Mujal**), assentaments de plana o vessant (**Can Llinàs, Veral de Vallmora, Ca la Madrona, Can Balençó, Sot del Camp**) i com acabem de veure en alguns camps de sitges (**Can Bartomeu** s'abandona ara i no serà fins el tercer quart del s. II a.C. que torna a ocupar-se, i possiblement també **Can Grandia**). Aquest període d'abandonament o despoblament és difícil d'establir, perquè les cronologies dels materials sovint poden oscil·lar bastant, però tot i amb això sembla que es pot afirmar que a finals del període ibèric ple, alguns assentaments aïllats, tipus petit assentament (bé enturonat, bé a la plana o vessant, o bé tipus camp de sitges), s'abandonen o sofreixen un fort despoblament, per ser reocupats posteriorment. És possible pensar que aquest *hiatus* en algunes ocupacions podria ser degut a les intervencions inicials del món romà.

Aquest fenomen és difícil de demostrar, donada la manca d'excavacions en extensió a la comarca, però en tot cas l'existència d'un fenomen simultani de manca d'importacions d'un determinat període, en diversos jaciments (en canvi a d'altres sí que en trobem), així com una posterior recuperació del nivell d'importacions, han d'indicar, sinó un abandonament del lloc, sí un fort afebliment de les activitats dels petits nuclis, que han deixat en aquest període un marge escassíssim de restes materials².

- Un fenomen molt semblant a aquest dels hàbitats i assentaments de plana o vessant, es posa de manifest també en els jaciments relacionats amb els forns ibèrics. Com ja hem vist, tots els abocadors de forns ibèrics acaben en aquest mateix moment, finals de s. III inicis de s. II a.C., i no serà fins a mitjans de s. II a.C. que tindrem indicis de l'existència de la repressa de la producció. És difícil pensar que els forns deixessin completament de produir, però sí que és factible pensar que els forns, a finals de s. III

² Si bé hem de tenir també en compte que en aquest període és difícil identificar un "fòssil-director" ceràmic prou clar, el que pot provocar en part un fenomen de raonament circular. Al no coneixer bé els materials d'aquest moment, podem creure que no hi ha nivells d'aquest període, quan el problema és que no sabem identificar-los (no hi ha nivells perquè no hi ha materials d'aquest moment, i no hi ha materials d'aquest moment perquè no identifiquem aquests nivells). Possiblement les formes "antigues de la Campaniana A (Lamb. 23, Lamb. 28, etc..) serien els millors fòssils d'aquest moment, peces que no es troben en aquests jaciments a que ens referim.

a.C., sofreixen l'impacte dels mateixos fenòmens que testimonien els emmurallaments i les amortitzacions d'estructures i sitges, l'impacte de la conquesta. Es pot dir que a finals del s. III a.C. es produeix un tall en el desenvolupament dels forns ibèrics, reflexat en l'abandonament dels grans abocadors, i que no serà fins mig segle després que tindrem referències a noves produccions importants.

- Alguns jaciments, però, sembla clar que ja no tornen a ser ocupats un cop finalitzat l'ibèric ple, arrel d'aquest canvis importants de finals de s. III a.C. inicis s. II a.C. (Ca l'Estrany, Jaciment ibèric del Morrell, Agell de Dalt-Creu de l'Abella, Can Cabot, Turó Cabanyes, Coll de Lorita, Muntanya de Montalt, Can Deri). Són assentaments propis d'unes pautes d'ocupació del territori, les de l'ibèric ple, que ja han entrat en crisi definitivament, i per tant aquests assentaments ja no seran recuperats sota les noves formes d'explotació del territori.

Cal pensar que la intervenció romana juga un paper important en aquest abandonament.

- Finalment les necròpolis mostren també en part els signes d'aquests canvis. A finals de s. III a.C. inicis del II a.C. la necròpolis de Dos Pins deixà d'utilitzar-se (una necròpolis amb una densitat d'enterraments impresionant), però en canvi la de **Can Rodón** segueix essent utilitzada.

Com a breu conclusió, doncs, podem dir que els jaciments amb nivells de finals de s. III inicis de s. II a.C. mostren una societat en canvi, canvis que s'inicien ara però que no podem reduir a aquest període. Alguns dels canvis que ara constatem, emmurallaments, amortització de gran quantitat de sitges, poden ser atribuïts a episodis més o menys breus, fruits de l'inestabilitat del moment. Altres, però, especialment aquells que indiquen un debilitament de les activitats o abandonament temporal d'uns jaciments que testimoniaven una més ambiciosa ocupació del territori (forns, assentaments aïllats a la plana i als vessants, més a prop de la costa) semblen indicar un canvi important en les pautes de poblament del món ibèric. La pervivència d'aquests canvis al llarg de la primera meitat del s. II a.C., com ara veurem, ens indicaran que responen a quelcom més que als problemes d'inseguretat i inestabilitat produïts pels fets conflictius de l'època: Es tracta de canvis en les formes d'ocupació i explotació del territori, que ja no poden posar-se en relació amb els períodes bèlics anteriors.

2.3.3.2 - LA PRIMERA MEITAT DEL S. II a.C.

Com hem fet anteriorment, recollirem breument les dades que els jaciments arqueològics ens ofereixen respecte a la continuïtat o els canvis produïts en els assentaments ibèrics del Maresme:

- ELS OPPIDA.

* A la **Cadira del Bisbe** (7.2) la pervivença al llarg d'una bona part de la primera meitat del s.II a.C. sembla confirmada per diversos fets: per un costat apareixen nivells amb Campaniana A (F. Morel 1312) i ímbrices (en l'estrat de reompliment del fossar on s'ha assentat la nova muralla (M.MIRO 1988)), i a més sabem que adossant-se a aquesta muralla foren construïdes noves vivendes, el que permet pensar en una ocupació important almenys durant algun temps. L'absència de Campaniana B en els nivells excavats permet fixar amb seguretat el límit màxim d'aquesta ocupació. També en altres àrees del poblat s'han excavat habitacions datades per les Campanianes A (encara que informes), amb presència d'elements que fan pensar en una forta influència del món romà (premsa de vi, etc..).

* Al **Turó Gros de Cèllecs** (11.1) també tenim documentada una important pervivença al llarg de la primera meitat del s.II a.C.. Sabem que posteriorment a la reorganització urbanística del poblat, i la construcció de la muralla, a finals de s.III inicis de s. II a.C., es construeixen una sèrie d'habitacions en el vessant del turó, que semblen ocupar una important superfície. Es tracta d'habitacions excavades a la roca, que ocupen una important àrea i que a la part inferior estan protegides per l'existència d'un poderós mur (vessant Nord-Oriental del turó). El mur, amb blocs desiguals ben escairats units en sec, de factura ibèrica, protegeix aquestes habitacions del vessant. Aquestes habitacions han estat datades dins el s. II a.C. per l'absència de Campaniana B i presència de Campaniana A (LEPP 1986c). Per tant el poblat, a partir de finals de s. III a.C. té dues fases constructives, primer de reagrupament i fortificació a la part alta, i en segon lloc de creixement i fortificació al vessant.

* Al **Turó del Vent** (19.5) trobem en aquest moment una forta activitat remodeladora. Després de l'amortització dels grans conjunts de sitges, cisterna i sistema defensiu d'època ibèrica plena, datable a finals de s. III a.C. inicis s. II a.C., s'edifica una nova muralla, si bé molt més precària, amb blocs poc treballats, que redueix el perímetre de l'assentament. També en aquest moment s'excaven unes noves sitges, però molt més profundes i grans (d'uns 4 m. de profunditat), així com irregulars. D'aquest moment també data l'edificació de noves habitacions, però amb tècnica diferent a l'indígena anterior: s'utilitza la tégula com a cobertura, i els murs són de tapial des de la base. Són unes habitacions d'uns 16 m². La cronologia final d'aquesta ocupació de primera meitat de s. II a.C. ve marcada pel reompliment de les grans sitges, amb nombrosos fragments de tégula, àmfora Itàlica informe i algun fragment d'àmfora Púnica PE-17. Com en els altres jaciments tampoc s'hi ha trobat Campaniana B.

* A **Torre dels Encantats** (20.3) no coneixem estructures de la primera meitat del s. II a.C.. Després de l'amortització d'algunes sitges a finals de s. III inicis s. II a.C. no tenim dades de noves edificacions fins l'excavació d'una foneria en estrats on aparegueren Campanianes. Precisament, però, l'estudi del material provinent d'aquest poblat (estudiat de manera global) realitzat per J. SANMARTI (1986 p. 77 i ss.) ha detectat com en el conjunt de materials hi ha reflexat el moment de l'ibèric ple (fins les produccions Proto-Campanianes del Taller de Roses i del taller de Nikia-Iwn), i després ja no trobem ceràmiques fines que no siguin les Campanianes A de cronologia avançada (a partir del 140-130 a.C. tipus Lamb. 5, etc.). A nivell amfòric hi ha alguna Greco-Itàlica, i alguns *kalathos* pintat, que podria potser omplir el buit cronològic, però es tracta d'un volum de material molt baix. En resum, es pot dir que la primera meitat del s. II a.C. a Torre dels Encantats és un moment on no tenim documentades estructures ni gaire material, i que si bé no es pot justificar un despoblament total a partir d'aquest fet (especialment tractant-se d'un jaciment tan mal conegut), sí que pot intuir-se com a mínim que fou un moment d'afebliment important del nucli, amb un volum d'importacions baix.

* Al **Puig del Castell** (25.2) tenim documentada pel material superficial l'ocupació de l'indret a la primera meitat del s. II a.C. (Campaniana A i àmfora Itàlica informe). L'absència de Campaniana B, però, ens indica que el lloc fou abandonat abans del darrer quart d'aquest segle, potser a mitjans del segle.

* A **Burriac** (12.1) i a **Montpalau** (27.2) no coneixem estrats que puguin ser datats en aquest moment (dada especialment extranya a Burriac, on s'han efectuat alguns ambiciosos treballs arqueològics. Sembla, però, que els nivells de mitjans de s. II a.C. eliminaren les traces d'aquest moment de primera meitat de s. II a.C., moment que tenim però testimoniats en materials trobats fora de contexte o en contexte residual.

- PETITS HABITATS ENTURONATS.

* Al **Turó de Montgat** (1.1) practicament no hi trobem material de 1ª meitat de s. II a.C. Hi ha tan sols 1 fragment de peu de Campaniana (F. Morel 212) que podria retraure's a aquesta cronologia, i 1 fragment de vora d'àmfora Greco-itàlica, però no són materials que puguin datar-se únicament en aquest moment. En canvi, si hi trobarem estructures posteriorment, datades per la presència de Campaniana A F. Lamb. 36 a la segona meitat de s. II a.C.

* Al **Turó d'en Dori** (14.31) s'hi havien citat ja d'antic restes de parets i habitacions ibèriques, notícies en part confirmades per la presència de material ibèric superficial, amb un fragment de Campaniana A i un d'àmfora Itàlica també trobats en superfície. El material sembla indicar l'existència d'ocupació en aquesta fase de primera meitat de

s. II a.C. (no sabem si anterior) així com una possible pervivença fins el tercer quart del s. II a.C.

* Al **Roser Mujal** (26.2) no s'hi han trobat materials de primera meitat de s. II a.C. Dels nivells de l'ibèric ple del Mujal es passa als materials de mitjans de s. II a.C. del Roser.

- PETITS HABITATS DE PLANA O VESSANT.

* **Can Llinàs** (4.5) presenta materials que podrien pertanyer a aquest moment: Campaniana A F. Lamb. 27a, àmfora Cartaginesa.

* **L'Hàbitat del Turó dels Dos Pins** (12.4) perviu sols fins aquesta fase. En l'última fase l'hàbitat era cobert per una teulada de tègules. Els últims materials trobats a l'excavació de l'hàbitat han estat peces de Campaniana A, i ja no se n'ha trobat de B. El moment final de l'assentament s'ha de situar vers la primera meitat de s. II a.C.

* A **Can Borràs** (12.7) és ara, a inicis de s. II a.C. o potser una mica més endavant, quan s'abandona aquest petit hàbitat sense sitges. Sembla tractar-se d'un cas paral·lelitzable al de Dos Pins.

* A **La Barceloneta** (12.26) ens podríem trobar davant d'un cas semblant. En aquest cas ens movem però en un camp encara més hipotètic.

* Al jaciment **Ibèric de St. Pere** (15.4) els materials superficials (Greco-Itàlica, però també àmfora Apul.la) fan pensar en una pervivència d'ocupació d'aquest indret en aquest moment.

* A **Can Niella** (22.3) tenim documentat pels materials superficials un nivell d'ocupació d'aquest moment, que podria arribar fins el tercer quart del s. II a.C.. No s'hi ha trobat tègula. El jaciment està relacionat amb les sitges de Ca'l Bisbe (22.2) -i podria per tant tenir un origen dins l'ibèric ple-.

* A **Sant Jaume** (27.4) ha aparegut material que podria provindre d'un replà més elevat, amb ceràmica Campaniana A, ceràmica comuna ibèrica, àmfora ibèrica, àmfora Cartaginesa, àmfora Itàlica, i tègula. Aquest material sembla indicar un contexte de primera meitat de s. II a.C.; que no arriba al darrer quart del s. II a.C..

- CAMPS DE SITGES O SITGES AILLADES.

* A **Can Teixidor** (3.5) els últims materials que apareixen al reompliment de les sitges semblen correspondre a produccions de Campaniana A, el que testimoniarà la pervivença d'utilització de les sitges durant un cert temps de la primera meitat del s. II a.C.

* A **Can Modolell I - Can Miralles** (12.8) al llarg de la primera meitat del s. II a.C. segueixen amortitzant-se sitges. L'última sitja amortitzada ho és aproximadament ja a mitjans d'aquest segle, moment on el camp de sitges deixa de funcionar.

* A **Ca'l Bisbe** (22.2) s'ha excavat una sitja amortitzada al s. III a.C., probablement a finals del segle, però en superfície i al seu voltant, lloc on probablement s'hi trobaven altres sitges, s'ha localitzat abundants fragments d'àmfora Itàlica, el que permet pensar que almenys durant un cert temps seguiren amortitzant-se sitges en aquest punt.

* A **Ca'n Jordi** (16.10) una de les dues últimes sitges que s'amortitzen es reomple amb material provinent d'un forn proper, on hi ha peces de Campaniana A datables a mitjans o tercer quart de s. II a.C. (sitja nº 3, on hi ha una peça de Campaniana A Lamb. 36, Dressel 1A, però també algun fragment de Greco-Itàlica). L'altre sitja es troba escapçada, i sols s'ha identificat alguna peça de Campaniana A d'aquesta cronologia. El camp de sitges, doncs, estigué en funcionament fins una mica més enllà de mitjans de s. II a.C., en el tercer quart.

- NECROPOLIS.

* A **Can Rodón de l'Hort** (12.2) els últims enterraments daten d'aproximadament mitjans de s. II a.C. (presència en l'aixovar de Campaniana A Lamb. 36, per exemple), i sembla que al llarg de tota la primera meitat de segle s'hi ha anat enterrant.

- FORNS.

* Durant la primera meitat de s. II a.C. no tenim cap indicatiu clar de producció de forns ibèrics. Els abocadors que coneixem (**Can Vilà, Camí de Vista Alegre, Forn de Sta. Cecília, Can Jordi**) són abandonats abans d'aquest moment, i no tenim indicis clars de repressa de producció fins la segona meitat d'aquest segle II a.C.. Si bé no sembla massa lògic pensar que en aquest moment s'aturen completament les produccions dels forns, sí que pot pensar-se en un fenomen de descens de la producció.

INTERPRETACIO DE LES DADES

Es molt difícil en alguns casos distingir la diferència entre aquest període que estem analitzant i l'anterior. La diferència, però, pot establir-se al constatar l'existència en alguns jaciments de nivells posteriors als aconteixements de finals de s. III a.C., quan inicialment s'havia considerat que aquells fets suposaven la pràctica fi del jaciment. Com hem vist, els fets de finals s. III inicis s. II a.C. són importants, però això no impedeix que al llarg de la 1ª meitat del s. II a.C. molts jaciments afectats per

aquells fenòmens continuïn existint. Això és el que volem destacar amb aquesta diferenciació entre uns nivells i els altres³.

Tot i el risc de poder encara identificar malament alguns nivells (que potser serien més de la meitat de s. II a.C. que de finals s. III inicis s. II a.C.), podem indicar alguns trets significatius d'aquest període:

- El comportament dels diferents *oppida* del territori està lluny de ser uniforme. Així, a **Turó Gros de Cèllecs** ha estat constatada una fase d'expansió d'habitacions en els vessants del turó, superant el recinte emmurallat del període anterior. A la part baixa probablement aquestes noves construccions eren protegides per una muralla. Aquí, doncs, la 1ª meitat del s. II a.C. significà una expansió del nucli. A **Cadira del Bisbe** també tenim datades en aquest moment la construcció d'una sèrie de noves habitacions que s'adossen a la muralla construïda en el període anterior. Algunes d'aquestes habitacions ha estat excavada, i hi han aparegut estris dedicats a la producció del vi, en un contexte sempre de Campaniana A. A **Puig Castell** és aquest l'últim moment d'ocupació del poblat, que acaba amb les Campanianes A. A **Turó del Vent** aquest moment també hi és fortament representat, amb l'edificació d'una nova muralla (amb un perímetre inferior), utilització de la tègula en uns nous tipus de construccions, i l'excavació d'unes grans sitges d'emmagatzament.

A **Burriac** i **Montpalau** de nou estem sense informació, però la continuïtat d'ocupació està ben testimoniada. En canvi a **Torre dels Encantats** en aquest moment trobem un fort descens en les importacions, sense gaires peces que puguin ser datades de manera clara en aquest període. Després de les amortitzacions de sitges a finals del s. III a.C., no tenim cap dada respecte a l'ocupació del poblat. Possiblement fou un període de forta desocupació.

Per tant, els *oppida* mostren diferents comportaments, així mentre uns creixen, altres semblen passar un moment de poca activitat. No és un moment de crisi en una sola direcció, mentre uns semblen fortament afectats (Torre dels Encantats, o el mateix Turó del Vent, amb una evident decadència del nucli), altres creixen.

A mitjans de s. II a.C., però (moment marcat bàsicament per l'absència encara de Campaniana B), sembla que aquesta situació canviarà de nou⁴: els *oppida* que havien protagonitzat creixements o almenys nivells importants de la

³ Periodització difícil d'establir a nivell de cultura material, i que hem cregut poder diferenciar per l'existència d'un volum d'importació més alta de Campanianes A (i ja no de formes tan antigues), un volum també important d'àmfora Greco-itàlica (o Itàlica informe si no es coneixen vores), un més baix volum d'importacions púniques (en comparació amb el s. III a.C.) i evidentment l'absència de vernissos negres anteriors i posteriors a la Campaniana A.

⁴ Analitzarem més extensament aquest fenomen en l'apartat 4.

meitat de s. II a.C. (alguns expansionant-se, com Turó Gros de Cèlles, altres amb reedificacions o reformes, com Turó del Vent o Cadira del Bisbe) s'abandonaran de manera definitiva. Aquest abandonament no es produeix sols als *oppida*, però sembla clar que serà sobretot el seu abandonament el que produirà un canvi molt fort en les pautes d'ocupació del territori. El moment d'aquest abandó generalitzat pot variar des de mitjans de s. II a.C., fins tercer quart de s. II a.C. (sembla que darrerament aquesta és la datació més acceptada (PREVOSTI-SANMARTI-SANTACANA en premsa p. 88)), doncs és l'absència de Campaniana B l'únic límit cronològic clar.

- Com ja hem vist en l'apartat 3a, alguns jaciments que havien documentat nivells de l'ibèric ple (o materials superficials), deixen probablement de ser ocupats arrel d'aquell moment i continuen sense ser ocupats (o a un nivell molt baix, que no ha deixat rastre) al llarg de la primera meitat del s. II a.C.. Es tracta tant d'assentaments de plana o vessant (**Can Balençó, Sot del Camp**), com assentaments enturonats (**Turó de Montgat, El Roser-Mujal**), com abocadors de forn ibèric (**Forns de Sta. Cecília, Camí de Vista Alegre, Can Vilà, Can Jordi** -si bé l'assentament associat a les sitges segueix funcionant en aquest moment-).

- Tots els forns i ibèrics coneguts semblen passar per un moment de molt baixa producció.

- Per contra, mostrant de nou aquesta dualitat que presideix aquest període, altres assentament isolats de plana o vessant si que perviuen: **Turó de Dos Pins**, que acabarà a mitjans de s. II a.C., **Can Borràs**, paral·lelitzable cronològicament, **Can Niella, Sant Jaume, el Jaciment Ibèric de Sant Pere** i **Turó d'en Dori** ja més enturonat. Alguns d'aquests hàbitats isolats presenten restes de tègula, indicatiu clar de que ja reberen les primeres influències de les noves tècniques constructives romanes.

El mateix fenomen ens testimonien els camps de sitges de **Can Teixidor, Can Modolell I, Can Jordi** i **Ca'l Bisbe**, amb sitges amortitzades al llarg de la primera meitat de s. II a.C., que també acabaran vers mitjans del s. II a.C. o fins i tot una mica més enllà (el seu moment final coincidiria amb la datació dels poblats, doncs es tracta d'un material similar). Per tant aquests assentaments amb sitges segueixen les seves activitats.

- La necròpolis de **Can Rodon de l'Hort** documenta la pervivença d'aquest indret com a lloc d'enterrament fins a mitjans de s. II a.C.

Com a breu resum, doncs, podem dir que els canvis que s'inicien a finals de s. III a.C. continuen a la primera meitat del s. II a.C., on un bon nombre de les estructures d'habitació i producció de l'ibèric ple encara estan en funcionament. Serà el període datat aproximadament entorn mitjans de s. II a.C. (si bé un límit definitiu el pot marcar l'absència de Campaniana B en aquest tipus de